

Şehrin

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

Maafızası

CİLT: 2 • SAYI: 22

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

16 EKİM 2020 CUMA

KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

KONYA BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA

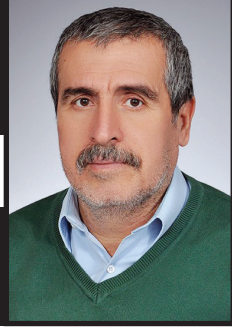

VEFATININ 96. YILINDA

Ziya GÖKALP

(1876 - 1924)

ZİYA GÖKALP VE TURAN FİKRİ

**SADIK
GÖKÇE**

sadikgokce@hotmail.com

Mehmet Ziya Gökalp, kendi fikirlerinin takip edenlerin birçoğu tarafından dahi yazdığı eserler okunmamış, karşısında olanlar tarafından ise hiçbir eserini okuma zahmetine katlanmadan düşman ilan edilmiş bir düşündürdür.

Hayatını Türk Milleti için feda etmiş, sürgünlere uğramış, ama hiçbir zaman gelecek için ümidini kaybetmemiştir. "Allah var, kaygı yok" sözünü hayatının düsturu haline getirmiş, mensubu olduğu millete olan inancını sonuna kadar sürdürmüştür.

Ziya Gökalp taraftarları da onun karşısında olanlar da onun Turancılık fikrine takılmışlardır.

Mehmet Ziya Gökalp, karşısında bulunanlar tarafından ırkçılıkla suçlanırken, kendisini takip edenler tarafından da tam olarak anlaşılammıştır.

Diyarbakır Çermik'te 23 Mart 1876 yılında dünyaya gelen Gökalp, babası tarafından Türk ırkına sahip olduğundan emin olduğunu ama aslında bunun önemsiz olduğunu belirtmiştir. "Sosyolojik çalışmalarımın öğrendim ki milliyet, eğitime dayalıdır" demiştir.

İrkçilikle suçlanan Gökalp, bütün milletlerin müsavi olduğunu, zamanla yönetenler tarafından bu müsaviliğin bozulduğunu, bu ayrımın çıkar elde etmek için kullanıldığını söylemiştir.

İrkçilikle suçlanmasına vesile olan

Turancılık fikrini ise ilk kez 1911'de Genç Kalemler Dergisi'nde yayımlanan Altun Destanı başlıklı yazısında dile getirmiştir. Bu yazısında Gökalp, Dünyadaki Türkleri birleştiren, güçlü bir Türk devleti kurulması gerektiğini;

Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan...

sözleriyle dile getirmiştir. Milletten adlı şiirinde de;

Her ülkede Türk bir devlet yapacak;

Fakat bunlar birleşecek nihayet.

Hep bir dille aynı dine tapacak

Olacak tek harsa malik bir millet!

derken, Kavim adlı şiirinde;

Karacık dağından, Kıpçak çölünden,

Gelen atalarım gibi Türk'üm ben.

Bana yol gösteren benden olmalı;

Olamaz Türk'e baş Türk'üm demeyen.

Osmanlı kalamaz Türkü sevmeyen Diyerek Osmanlı'nın bir Türk devleti olduğunun altını çizmektedir.

Ziya Gökalp, Türkçülüğü mefkûresinin büyüklüğü noktasında üçe ayırmaktadır.

1-Türkiyecilik

2-Oğuzculuk

3-Turancılık

İÇİNDEKİLER

• ZİYA GÖKALP VE TURAN FİKRİ

SADIK GÖKÇE

• İSİMLER

HÜZEYME YEŞİM KOÇAK

• ZİYA GÖKALP VE FİKİRLERİ

ANUŞ GÖKÇE

• ARI KADAR CAN

FATMA TUTAK

• OKUL VE ÖNCESİ

SERPİL YALÇINKAYA

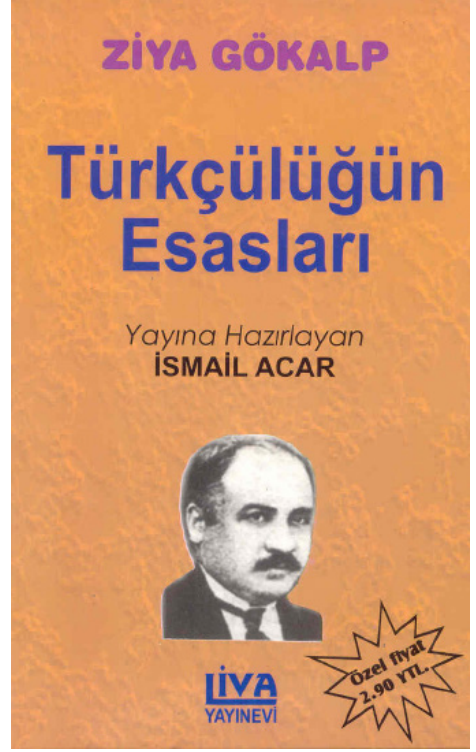
Gökalp ilk gerçekleştirilmesi gereken hedefin Türkiyecilik olduğunu söyler. Önce Türkiye bağımsız bir devlet haline gelmeli ve güçlenmelidir. İç güvenlik ve huzur sağlandıktan sonra kültür ve ekonomide güçlü bir Türkiye oluşturulmalıdır. Böylece milletlerarası arenada güçlü ve sözü geçen bir ülke haline gelmiş olacaktır Türkiye. Bu ilk şart sağlandıktan sonra ikinci merhaleye geçilebilir. Bu da Oğuzculuk aşamasıdır.

Burada hedef Türkiye Türkleri ile aynı dili konuşan Azerbaycan'dır. Oğuzlar tarafından oluşturulan bu iki devlet arasında dil, kültür, sanat, töre ve gelenek birliği sağlanmalıdır. Bu birliktelik sağlansa Turan Ülküsünün orta vadedeki hedefine ulaşılmış olacaktır. Üçüncü merhale ise Turan'dır. Burada da hedef soyları, tarihleri, dilleri ve kültürleri aynı olan Oğuzlar, Kırgızlar, Kazaklar, Uygurlar, Başkurtlar, Özbekler ve Tatarlar arasında dil, kültür, töre ve gelenek birliği sağlanmalıdır. Bütün bunlar gerçekleştirildikten sonra siyasi bakımdan bir bayrak altında toplanıp tek devlet olma düşünülebilir.

Ziya Gökalp bu konuda şunları söylüyor;

“Türkçülüğün uzak mefkûresi Turan Devletinin kurulması gerçekleşir mi? Yakın idealler için gerçekleşme imkânı ne kadar sorusu sorulabilir. Ancak uzak idealler ve hayaller için bu soru geçerli değildir. Çünkü uzak mefkûre ruhlardaki coşkunluğu en üst seviyeye çıkarmak için seçilen cazibeli bir hayaldir. İşte Turan mefkûresi de böyledir. Yüz milyon Türk'ün bir millet halinde birleşmesi Türkçüler için manevi bir heyecan kaynağıdır. Turan mefkûresi olmasaydı belki de Türkçülük bu kadar hızla yayılmayacaktı. Ama kim bilir? Belki istikbalde Turan mefkûresinin gerçekleşmesi hayal olmaktan çıkacaktır. Mefkûre istikbalin yaratıcısıdır.”

Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan Turancılık fikrinin ilk ayağı olan bağımsız ve güçlü Türkiye idealine adım adım yaklaşıldı. İkinci merhaleye yani Türkiye ve Azerbaycan'ın dil, kültür, töre ve sanat birliği büyük ölçüde sağlanmıştır. Bu

gün Azerbaycan- Ermenistan arasında meydana gelen çatışmada bir zamanlar söylenen “Onlar Şii, İran’dan yardım istesinler” sözü terk edilmiş, Türkiye tek yürek olmuş vaziyette Azerbaycan'ın yanında yer almıştır.

Azerbaycanlı sanatçılar Türkiye Radyo ve Televizyonlarında boy göstermekte, bu ülkenin bilim adamları üniversitelerimizde öğretim üyesi olarak yer almaktadırlar. Her iki ülkeyi idare eden siyasiler sürekli “İki devlet, tek millet” sloganını dillendirmekte bu slogan halk nezdinde de karşılık bulmaktadır.

Kısacası, insanlar Mehmet Ziya Gökalp tarafından dile getirilen fikirleri kabul etseler de etmeseler de son hükmü tarih veriyor. Ve bir kez daha fikir düşmanlığa galip geliyor.

25 Ekim 1924 tarihinde 48 yaşında İstanbul'da vefat eden ve Divanyolu'nda bulunan 2. Mahmut ile 2. Abdülhamit'in kabrinin bulunduğu Türbenin haziresine defnedilen büyük fikir adamı Ziya Gökalp'a Allah'tan rahmet diliyorum. Kabrin nur mekânın Cennet olsun büyük adam.

İSİMLER

Farkına varmasak da isim ve tanımlar etrafında; bir yekûn, yapılanma meydana gelmektedir.

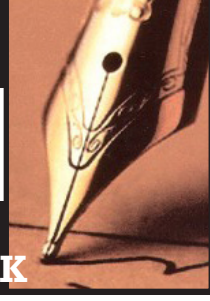
Atalarımızda mevcut olan, sevdiklerinden çevresine sirayet eden, rastgele isimler vermek kararı; coğrafyadan tarihine sahip çıkmak dikkati, beşikten mezara kadar sürececek bir şuurun, büyük düşünmenin sonucuydu.

"Çocuklarınıza güzel isimler koyunuz" buyruğunda; güzel bakışın, bilişin, yaşayışın eseri, irfanî anlamlar, tespit ve ruha işleyişler de bulunuyordu.

Fazileti, bilgeliği, ruh seçkinliği ile nam salmış kahramanların, devlet ve gönül adamlarının isimleri konulurdu ki, bu aynı zamanda onların meziyetini, direncini, gücünü, "dünyaya" meydan okuyuşunu hatırlatsın, davet etsin ve benimsensin diyeydi. Güzel mefhumlara tekabül edenler; o kavramlar gerçeğiyle ruhumuzda işlensin, eylem olarak da dünyayı çerçevelensin fikriyleydi.

Verdiğimiz isimler bir görüşün, zihnî yapının de eseriydi. Bir üstün gayeyi, yönü, bilinci ortaya koyardı. Sevdığımız isimler bizi inşa ederdi.

İsimlerimizin bir temsiliyeti vardır. Ve faikiyeti, ismimiz bağlamında "adımızı/beşerliğimizi, Hz Âdem mirasını ve "ümmetliği" ne

HÜZEYME
YEŞİM KOÇAK

derece tevarüs edip içselleştirdiğimize, hayatımızı tezyin edip, kurduğumuza bağlıdır.

Tasavvurlarımızla, derunumuzdaki isimlerin kuvvetiyle kendimizi ve dünyayı yapılandırırız. En güzel isimlerin açtığı fırsatların, koşu alanlarının farkında olmayanlar, nesnelere, eşyaların sığ isimlerine, mahbesine sıkışıyorlar.

Kavramların hiçbir duygu ürperti hamle yaratmaması, içinin boşaltılmasının ve barındırdıkları gizli adların tesiriyle olsa gerek. Gizli adlar, gizli hüviyetler demektir.

İsmin somut, görünür anlamları dışında, sayısız soyutlama, tedai, sembolik anlam gizlenmiştir.

Ad, çağrışımlara açıktır; duygu uyandırır, zihnimize farklı işaretler koyar, göndermelerde bulunur. Bir yakınım "Defne" isminden dallı budaklı bir ağaçtan ziyâde; Sezar'ı ve başındaki kelliğini örtmek için kullandığı defneyapraklarını hatırladığımı söylemişti. Daha baskın olarak; buna Yunan mitolojisindeki Tanrıça Dafne'nin anılarını(!) da ilâve edebiliriz.

Kendi kültürümüzün bilgisi, canlanış ve akisleri bir aidiyet duygusuyla birlikte gitgide uzaklaşmaktadır. Neticede bir tarihe, hâsılaya, mirasa mesafe koymuş oluyoruz.

Tek tip bir dünya meydana getirmek isteyenler, genelde "insan(iyet)"; özeld ise ferdiyetinin mânâsını yok etmek, sayısallaştırmak istemektedir.

Bazen de iç zaaflarımız, güzel isimlerimizi gölgede bırakır. Ruhumuz kanunsuzdur.

İsimlerimiz, hayatımız boyunca ekleyip yükleyeceğimiz ve tezyin edeceğimiz şahsiyetimizin bir göstergesi, manzumesidir. Kesinlikle önemsiz değildir. Onunla varlığımızı ortaya koyarız.

İsmimiz etrafında ne çok yaranılır, ıstırap çeker, taşınan, yüklenmenin ve güzelleştirmenin azabını yaşarız. Yeryüzünde bu ismin(-hüviyetin) mücadelesini yaparız; selâmeti salâhı için çalışırız.

Adımızın bambaşka bir hayatı vardır. O yüzden, cismimiz seneleri devirse yaşlansa da, ismimiz yıllar evvelinden hayatını kaybetmiş olabilir.

İsmimizle bağlanır, değerlerimizin halkası, bir sürekliliğin parçası olur ve anlanılır.

Ad koymayı, biraz da ad bırakmak, -ille de şan şöhret bağlamında- değil; hatırlanır-duğumuzda gönülde yeşeren birlik tebessümü, neşet eden güzel duygular, samimi rıyasız ruh selamlayışları olarak da değerlendirebiliriz.

...

En Ulu, Tek ismi bilmek sevmek ve verdiği

hayatı önemsemek; insanın yücelmesini, hakikate uygun yaşamasını sağlayacaktır. Karanlık taraflarımızı yenmek nispeten mümkün olacaktır.

"İslâmî düşünceye göre, Allah Âdem'e bütün isimleri öğretmiş(...) ve gönderdiği peygamberlerle bu isimleri canlı tutmuştur. Sanki âlemi isimlendirmekle, O, köre görüş bahşetti. Kozmik düzeni isimlendirmekle, Allah, insanlara bütün gerçeklik içinde O'nun önemini görmelerine kapı aralar. İnsanî düzeni isimlendirmekle, insanların toplum ve tabiat-taki hususî yerlerini görmelerini sağlar. İnsanî sıfatları isimlendirmekle onların, hasta ve sağlıklı ruh arasındaki farkı görmelerine müsaade eder. Doğru ve yanlış davranışı isimlendirmekle, ahlâk ve faziletin, dünya ve toplumla ilgili sınırlı insanî görüşlerden daha etkili ve yararlı olmasını sağlar. Tüm bu alanlardaki kuşatıcı düzeni salt insanî bir vasıtayla kavramak asla mümkün olmaz; çünkü kuşatıcı düzen bizâtilhî nihaî olarak isimlendirilemez ve bilinemez olan Tanrı'dır. O kendisi isimlendirinceye kadar insanlar yanlış isimlerin karanlığında yaşarlar." (William Chittick, Varolmanın Boyutları, sh.65)

Ad; bir kelime olmanın ötesindedir.

Ruhumuza, aydınlık getiren bilgiler, mukaddes isimlerse; "Kelimetullah'tır (Allah'ın kelimeleridir)" (Cemâlur Sargut, Dinle, sf.174)

Neyi bağrımıza bastığımız, hangi ışıklı kelimelere tutduğumuz, hangi isimlerle yakınlık, sevgi bağı kurduğumuz; "adımızın" manevî hayatını, istikbalini de etkileyecektir.

MESNEVİ'NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

کر شدی از زنگ و آیش جدا
میزدی برق نور خورشید خدا

Gönül kirden, süsten temizlenirse, Hak güneşinin nuru orada parıldar.

(Hz. Mevlânâ)

*Hakk'ın nûr güneşi doğmazsa, ten gözün görmez, körsün.
Gönlünü kir ve pastan temizle de can gözün görsün.*

(Ahmet Sevgi)

ZİYA GÖKALP VE FIKIRLERİ

ANUŞ
GÖKCE

Bu yıl Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyoloji kürsüsünün kurucusu, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin fikir babası ve Türk milliyetçisi büyük mütefekkir Ziya Gökalp'ın vefatının 96. Yıl dönümü. Biz de dergimize Ziya Gökalp'ı konuk ederek Türk milletinin yetiştirdiği bu güzide evladına kısmen de olsa vefa borcumuzu ödeyelim dedik. Fikirlerine geçmeden önce hayatı hakkında biraz bilgi verelim.

Hayatı

Ziya Gökalp, 23 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğdu. Babası Mehmet Tevfik Efendi, annesi ise Prinçizadelerden Hacı Salih Ağa'nın kızı Zeliha Hanım'dır.

Bu aile, XVIII. yüzyılda Çermik ilçesinden gelip Diyarbakır'a yerleşti. Aile, kadılık ve müftülük görevlerinde de bulunan büyük dedesi Hacı Hüseyin Sabit Efendi ile tanındı. Babası Mehmet Tevfik Efendi Diyarbakır Vilayeti Evrak Müdürlüğü'nde uzun yıllar çalıştı. Aynı yıllarda Diyarbakır Gazetesi'nin yayın sorumluluğunu üstlendi ve başyazarlığını yaptı. Aynı zamanda Diyarbakır Salnamesi'nin hazırlanmasında görev aldı.

İlk tahsilini babasından aldı. Altı yaşının baharında Elif- Ba ve Amme cüzüne başladı. Ertesi sene Mercimekörtmesi Mahalle mektebinde Kur'an-ı Kerim ve yazı öğrendi. Aşağı yukarı okumayı öğrendiği zamandan itibaren geleneksel halk kitaplarımızı okumaya başladı. Yedi yaşında iken Aşık Garip, Kerem, Şah İsmail gibi kitaplardan koleksiyonları vardı. 1886'da Mekteb-i Rüştiye-i Askeriye'ye yazıldı. Rüştiye yıllarında gece gündüz kitap okuyan Ziya öğretmenlerine göre tembel bir çocuktur. Matematik derzlerinde sorulan problemlerin çoğunu çözdüğü halde kopya çekmiştir diye öğretmen vaad ettiği ödülü vermezmiş. Öğretmenlerin bu peşin hükümlülüğü yanında arkadaşları onun çok kitap okuyan biri olarak bilir, saygı gösterirlermiş. 18 Mart 1890'da babası Tevfik Efendi vefat etti.

Ziya Gökalp aynı yıl askerî Rüştiye'yi bitirdi. Eğitimine amcası eski Ceza Reisi Hacı Hüseyin Hasib Efendi'nin yardımıyla devam etti. Amcasından Şark ilimleri ve felsefe

dersleri alan Mehmet Ziya, Arapça ve Farsçasını iletme fırsatını buldu. İbni Sina, Gazali gibi İslam düşüncesinin büyüklerini, Muhyiddin Arabi ve Hz. Mevlana gibi tasavvuf ulularının eserlerini okuyup anlayacak ve yorumlar çıkaracak kadar Şark ilimlerine aşina oldu.

Babasından sonra ailenin sorumluluğunu üstlenen amcası da ölünce 1898'de Diyarbakır'a döndü. 29 Aralık 1900'de amcasının vasiyetini yerine getirerek kızı Vecihe Hanım ile evlendi. İçinde bulunduğu maddi sıkıntıdan kurtuldu; yazı ve kültür faaliyetlerine hız verdi.

Diyarbakır'da bulunduğu dönemde otorite boşluğundan kaynaklanan ve halkı huzursuz eden zorbarlarla ve bunlara destek olan yönetimle mücadele etti. İleri 1905'de ikincisi 1907'de olmak üzere iki kez arkadaşlarıyla birlikte Diyarbakır Telgrafhanesini işgal ederek seslerini duyurmak istedi. Daha sonra bu olayları 1924'de bastırıldığı Şaki İbrahim Destanı'nda anlattı.

18 Eylül 1909'da Selanik'te yapılacak olan İttihat ve Terakki Partisinin ikinci büyük kongresine Diyarbakır delegesi olarak katılan Mehmet Ziya, bu kongrede yaptığı konuşmalarla bütün dikkatleri üzerine çekti. Kongreden sonra İstanbul Darülfünununa İlm-i Ruh muallimi olarak atandıysa da buradan kazandığı parayla geçinemeyerek 18 Temmuz 1910'da Diyarbakır Vilayeti Maarif Müfettişliğine atandı. Aynı yıl içinde yine Selanik'te yapılan İttihat ve Terakki Partisinin üçüncü kongresine Diyarbakır delegesi olarak katıldı ve Merkez-i Umumi Azalığına seçildi.

Selanik'te bulunduğu dönemde değişik imzalarla Genç Kalemler, Rumeli, Yeni Felsefe gibi gazete ve dergilerde yazılar yayımladı. Ayrıca Selanik Sultanisinde sosyoloji derslerini yürüttü.

1912'de İttihat ve Terakki Partisinin genel merkezi İstanbul'a taşınınca Ziya Gökalp da ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Aynı yıl Ergani Madeni'nden milletvekili seçildi. Ancak meclis feshedilince bu görevi kısa sürdü. İstanbul'da bulunduğu dönemde Türk Yurdu'nda yazılar neşretti. "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" adı altında seri makaleler yayınlamaya başladı. Türk Milliyetçiliğini, ırka ve soya dayalı olarak değil, iman ve kültür birliğine dayalı bir sistem olarak açıklar. İslam birliği fikrinden vaz geçmeden Türk unsuruna dayanan bir yenilenmeyi gerçekleştirmek istiyordu. 1918'de burada kaleme aldığı yazıları "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adıyla kitap olarak bastırıldı. Edebiyat Fakültesindeki hocalığı sırasında verdiği derslerin notlarını İlm-i İçtima adıyla bastırıldı. İlk şiir kitabı olan Kızıl Elma'yı da yine bu görevi sırasında neşretti. Aynı yıl İçtimaiyat Darülmehallesi'ni kurarak Türk sosyolojisinin kurumsal altyapısını oluşturdu. 1917 yılında yayın hayatına başlayan İçtimaiyat Mecmuası ve Yeni Mecmuanın kurucuları arasında yer aldı.

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanınca Mondros Mütarekesi yapıldı ve İstanbul işgal edildi. Ziya Gökalp 30 Ocak 1919'da tutuklandı. Birçok İttihatçı ile birlikte Malta'ya sürgüne gönderildi. 29 Mayıs 1919 tarihinden 30 Nisan 1921 tarihine kadar sürgün hayatı yaşadı. 29 Mayıs'tan 18 Eylül 1919 tarihine kadar Limni Adasından kaldı, sonra Malta'ya gönderildi. Malta'da Polverista ve Verdala karargâhlarındaki esir kamplarında tutuldu. Buralarda zamanını okuyarak, notlar alarak, şiir, makale, hatıra ve mektup yazarak geçirdi.

İngiliz esirleriyle Malta'da sürgünde bulunanların becayişine karar verilince İstanbul'a döndü ve ailesini alarak Ankara'ya geçti. Bir müddet Telif ve Tercüme Heyetinde çalıştıysa da geçim sıkıntısından dolayı 1921 yılının sonbaharında Diyarbakır'a gitti. Diyarbakır'da kendini sur dibinde gençler ve arkadaşları karşıladı. İttihat ve Terakki Partisi kapatılmış, Hürriyet ve İtilaf Partisi duruma hâkim olmaya çalışıyordu. Ziya Gökalp Gençlerin olumsuz düşüncelerini gideriyor, yaptığı sohbetlerle onları vatanın ve milletin mutlaka kurtarılacağına dair sohbetler veriyordu. "Anadolu'nun Türklüğe yeni Ergenekon'u, Mustafa Kemal'in

de Bozkurt'u olduğunu söyleyerek, Anadolu'daki milli harekete destek veriyor, gençleri ve halkı da bu yolda örgütlüyordu.

1923 yılının Mart ayında Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığına atanınca Küçük Mecmuası'ya kapatarak Ankara'ya geldi. Ankara yılları Türkçülüğün Esasları, Türk Töresi ve Altın Işık isimli eserlerinin yayınlanması açısından verimli oldu. 11 Ağustos 1923'te milletvekili seçildi. Anayasa komisyonu ve diğer bazı komisyonlarda "öğretimin birleştirilmesi, mahkemelerin birleştirilmesi, aile hukukunun düzenlenmesi ve çeşitli eğitim konularında çalışmalar yaptı.

Vefatı

Sağlığının iyice bozulmasından sonra daha çok İstanbul'da bulunan Ziya Gökalp, yaşadığı siyasi vefasızlıklara bağlı olarak yalnız kaldı. Sağlık problemlerine rağmen yazmaya devam etti. Çınaraltı Yazıları ve ölümünden sonra yayınlanan Türk Medeniyet Tarihi bu dönemin ürünü oldu.

Gittikçe sağlığı bozulan Ziya Gökalp, 14 Ekim 1924'te Fransız Pasteur Hastanesine yatırıldı. Burada uygulanan tedavi sonuç vermedi. 25 Ekim 1924 gece yarısından sonra vefat etti. Bu yüzden bazı kaynaklarda ölüm tarihi 24 Ekim olarak verilmektedir. Ziya Gökalp, aynı gün görkemli bir törenle Sultan Mahmut türbesinin de bulunduğu mezarlığa defnedildi. (Kösoğlu, Nevzat, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp, s. 65 v.d, Ötügen yay.2005/İST)

Eserleri:

Şiirler: Kızıl Elma,(1914), Yeni Hayat(1918), Altın Işık (1923, manzum nesir karışık),

Nesir: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak (1923), Türkçülüğün Esasları (1923), Türk Medeniyet Tarihi (1925), Malta Mektupları (1931),İlm-i İctimaiye

Sosyolog olarak Ziya Gökalp

Türkiye’de ilk sosyoloji çalışmalarında iki sima göze çarpar. Bunlardan biri Prens Sabahaddin diğeri ise Durkhem’den oldukça etkilenen; fakat sosyal onlara bakış açısı ve onlara verdiği değer bakımından kendine özgü çıkarımlara ulaşan, Türk kültür ve örfüne göre sistemleştiren ve Türkiye’de sosyoloji kürsüsünü kuran Ziya Gökalp’tır. Biz burada Ziya Gökalp’tan bahsedeceğiz.

Ziya Gökalp babasından aldığı eğitimin tesiriyle hem İslamiyet’e son derece bağlı kalmış hem de Türk kültürünü araştırma, Türk tarihin ve medeniyetini inceleme fırsatı bulmuştur. 1910’ yılında Selanik Sultani Mektebi’nde ilm-i ictimaiye dersleri veren Ziya Gökalp, Genç Kalemler Dergisinde Türkçülük ve dilin sadeleşmesi üzerine makaleler neşreden Ali Canip ve Ömer Seyfettin’le tanışmış, daha sonra kendisi de Türkçülük ve Turancılık üzerine yazılar yazmıştır. 1911 yılında ailesini de Selanik’e getiren Gökalp, İttihat ve Terakki İdadisi’nde toplum bilimi dersi vermeye başlar.

Ziya Gökalp düşünce sistemini Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” üç tarzın uyumlu bir şekilde hayata geçirilmesi üzerine bina etmiştir. Dini toplumun temelini yerleştirir.

“İnsanların ilk mürşitlerinin peygamberler ve veliler olduğunu savunan Ziya Gökalp, insanların birçok geleneği de dinden aldığı, fertlerin çocukların mutlaka dini bir terbiyeden geçmesini; fakat dinin şekil ve taklitten çok, inanç ve itikat yönünün, adaletin ve güzel ahlakın çocuklara verilmesini ister. Okullarda dini terbiyenin yanında müspet ilimlerin de okutulması gerektiğine inanır. Kadınların da mutlaka okumasını, bir meslek sahibi olmasını dile getirmektedir (**Ziya Gökalp, Yeni Hayat, s.10,27,Divan yay, 1976, İST**)

Ziya Gökalp, yazdığı İbrahim Şaki destanıyla, toplumsal bir yaraya parmak basmış, milleti iştenden içe kemiren gasp, keyfi idare,

haydutluk, rüşvet gibi temaları işleyerek hem halkın hakkını savunmuş hem de toplum bilincinin oluşmasına vesile olmuştur.(**Yeni Hayat,s.109**)

Ziya Gökalp, kültürlerin yerli milli olduğunu, medeniyetin ise beynelmilel olduğunu, dolayısıyla bunların milletler arasında alışveriş yapılabileceğini ifade etmiştir: “Hars ile medeniyet arasında hem iştirak hem de ayrılık noktası vardır. Hars ile medeniyet arasındaki iştirak noktası ikisinin de bütün ictimai hayatları cami’ olmasıdır. İctimai hayatlar şunlardır: Dini hayat, ahlaki hayat, hukuki hayat, makulevi hayat, bediî hayat, iktisadî hayat, lisanî hayat ve fennî hayat. Bu sekiz türlü ictimâî hayata hars adı verildiği gibi medeniyet de denilir. İşte hars ile medeniyet arasındaki iştirak ve müşabehet noktası budur. Şimdide hars ile medeniyet arasındaki ayrılıkları, farklılıkları arayalım.

Evvela hars milli olduğu halde medeniyet beynelmileldir. Hars, yalnız bir milletin dini, ahlaki, manevi, bediî, lisanî, iktisadî ahenkli bir toplamıdır. Medeniyet ise aynı (mamure) ye dahil birçok milletlerin ictimai hayatlarının müşterek bir mecmuudur. Mesela Amerika ile bütün Avrupa milletleri arasında müşterek bir garp medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz, bir Alman, bir Fransız harsı vardır.

Saniyen medeniyet, usul ve vasıta ile ve ferdi iradelerle vücuda gelen hadiselelerin mecmuudur. Mesela dine dair bilgiler ve ilimler, usul ve irade ile vücuda geldiği gibi ahlaka, hukuka, güzel sanatlar ve muakaleye, lisana ve fenne dair bilgiler ve nazariyeler de hep fertler tarafından usul ve irade ile vücuda getirilmişlerdir. Binaenaleyh aynı mamure dahilinde bulunan mefhumların, bilgilerin ve ilimlerin mecmuu medeniyeti meydana getirir. Harsa dahil olan şeylerse usul ile fertlerin iradesiyle vücuda gelmişlerdir, sun’i değildir.” (**Gökalp, a.g.e, s. Bölüm 4, s.27 v.d**)

Türkçe’nin halkın benimsediği ve daima kullandığı kelimeler istisna Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalardan kurtarılması gerektiğini savunan ilim adamlarından biri de Ziya Gökalp’tır. Saray dili adını verdiği Osmanlıca’yı eleştirir. Halkın kullandığı Anadilin yazı hayatına hâkim olmasını ister. Aruzun yerine hece vezninin kullanılmasını savunur.

Müzikte de saray musikisi yerine halk tarafından kullanılan gelen Türk Müziğinin hâkim olmasını ister. Divan Edebiyatı yerine Halk Edebiyatını; darbı meseller, halk hikâyeleri, manileri, ninnileri, bilmeceleleri, masalları ve halk koşmaları, cenknameleri, nefesleri, ilahileri v.s. ikame etmek ister. (**Gökalp, a.g.e, bölüm 4, s.28 v.d**)

Gökalp'a göre Türkler, batı medeniyetinden sadece maddi başarıları, ilimleri, bilimsel yöntemlerin ve ıstılahların almalı, İslamiyet'ten ise dini inançlar alınmalı, siyasî, hukukî ve toplumsal gelenekleri bir yana bırakmalıdırlar. Kültürün bütün öğeleri, özellikle ahlaki ve duygusal bütün değerler Türk mirasından devşirilmelidir.

Sosyolog Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgeseven, Türkiye'de toplum biliminin kuruluşunda ve sistemleşmesinde Ziya Gökalp'ın önderlik ettiğini belirtmektedir. Durkheim'den etkilenen fakat kendine özgü ve Türk kültürün özelliklerine göre bir sınıflama yaptığını belirten Bilgeseven, onun Emile Durkheim sosyolojisinden birleşen ve farklı yönlerini şöyle izah eder: "Ziya Gökalp'ın Durkheim okulundan tesir aldığı hususlar bilhassa maşeri şuur (toplum bilinci) hakkındaki düşünceleri, sosyal hadiseleri müşahhas eşyaları tedkik eder gibi inceleyerek sosyolojik mefhumlara yükselmesi ve dini bütünleştirici bir unsur olarak sosyalleşmeye hizmet eden bir vasıta halinde ele alması gibi hususiyetlerdir. Fakat Gökalp, teorisinin bu hususiyetlerini mücerret (soyut) sosyoloji ilmi halinde bırakmayarak düşüncelerini, Türk sosyal realitesini yönlendirmede faydalı olabileceği bir sosyal ilimler politikası halinde geliştirmede muvaffakiyet göstermiştir.

Sosyolojinin tarih felsefesinden müstakil bir müşahede ilmi olması gerektiğini savunan Durkheim'in metodunu bazı bakımlardan benimsemesine rağmen Gökalp, tarihe dikkatle eğildi ve kendisini kendi faraziyelerine ulaştıracak intibaları elde edebilmek gayesiyle tarihi, müşahedeci bir gözle tedkik etti. Gerçi bu tedkikin sonucunda vardığı sosyal realite fikri bazı bakımlardan Durkheim'in mücerret kolektif şuur kavramını tasdik etmekle beraber, sosyal realiteye, maddi, hayatî ve ruhî realitenin üstünde yer alan bir realite olarak baktı. Cemiyetteki dayanışma bağlarını sadece bir vakia olarak müşahede etmekle kalmayıp bunların kuvvetlendirilmesi için gerekli politikayı,

Türk cemiyetini dikkate alarak bizzat çizdi. Bu tesanüt bağlarının esasını teşkil eden duygular içtimaî vicdan tarafından yaratılan kıymet duygularıdır. Gökalp dört ayrı realitenin mevcudiyetini kabul etmektedir. En basit realite **maddi realite** olup, maddi unsurların beraberliği hiçbir birlik duygusuna dayanmamaktadır. Mamafih iki asli unsur arasındaki münasebete canlılığı ifade eden bir takım vasıflar eklendiği zaman **biyolojik realite** ortaya çıkmaktadır. Daha yukarı bir realiteleri dikkate aldığımız zaman ruhî şartların yer aldığı **psikolojik realite** ile karşılaşırız. Ferdi şuurdayanan bu realiteden daha yukarı bir seviyede ise ferdi şuurların tesir ve aksi tesirlerinden doğan içtimaî vicdana ve bu içtimaî vicdanın yarattığı kıymet hükümlerine dayanan **cemiyet realitesi** veya sosyal realite yer almaktadır.

Gökalp'e göre millet denilen zümrede maddi bakımdan birbirlerinden ayrı olan fertler arasında manevi bağlar vardır. Bu bağların bütününe kültür ismini vermekte, kültürü hars ve medeniyet olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Gökalp, manevi kültür olarak isimlendirebileceğimiz örf adet ve gelenek, güzel sanatlar, ahlak ve hukuk v.s) harsın milli olduğunu, maddi kültüre medeniyetin (teknikler, ilimler ve vasıtalar) ise beynelmilel olduğunu öne sürmüştür. Medeniyet seviyemizi arttırmalı, fakat harsımızı da daha fazla kuvvetlendirmeliyiz.

Gökalp, kendisini yanlış anlayan ve coğrafi manada veya ırkî manada Turan fikrini ileri sürdüğünü zannedenlerin iddialarının tam tersine olarak, bir milletin fertlerini bir araya getiren bağın siyasi hudut çemberi ve kan iştirakinden ziyade kültür birliği olduğunu öne sürmüştür.

Bu itibarla bu kültür birliğine dahil olduğunu idrak eden her Türk tek başına dünyanın neresinde olursa olsun dünyanın o küçük parçasını Turandan bir parça haline getirir. Buna mukabil kendi öz vatanında da yaşasa vatana ihanet ettiği ve kültür birliğinin dışında kaldığı takdirde onun şahsı ile birlikte Turandan bir parça kopmuş demektir. O halde Gökalp, Vatan'ı bir ülkü birliği, kültür birliği olarak kabul etmektedir. Böyle bir birlik hiç bir siyasi hudutla sınırlanamayacağı gibi tek bir siyasi hududun içini doldurabilme gücünün gerisinde kalabilir. Şu halde bütün mesele evvela vatanî ahlaki yükseltmektir. Bu milletler arası ahlakın (medeni ahlakın) sağlanabilmesi için de temel şarttır.

Eğer günün birinde bütün milletler fert fert ben sen ayrılığından sıyrılıp, tek bir varlık sayılabilecek kadar milli şuura kavuşurlarsa o takdirde ben sözü milliyeti ifade edecek ve ben sen ayrılığını kaldırma ideolojisi de bu defa milletler arası sulh ve beraberlik idealinin hizmetine seferber edilecektir. Fakat böyle bir seviyeye ulaşılabilmesi için varılması gerekli olan ilk milli hedef milli ülkü beraberliğidir.

Böyle bir kültür birliğinin gerçekleşmesinde Gökalp, hem Türkleşmek hem de İslamlaşmak hem de Çağdaşlaşmak idealini hedef olarak göstermektedir. Türkleşmek tabiri ile kastettiği mana milli şuurun kuvvetlendirilmesidir. Fakat bu gayeye erişmek için Türk kültürüne erişmeyi, Türk kültürünü bütünleştirmeyi hedef edinmemiz gerektiğini savunur.

İslamlaşmak sözüyle de İslam'ın şekli tarafını (yani ibadet usul ve tarzlarını) değil, sınıflaşmaya ve sosyal adalete yol açan İslamî özü kastetmektedir. Batı âlemi bu İslamî özü bizden fazla benimsemiş, bizden fazla sınıflaşmıştır. O halde İslamlaşmak, batıya sırt çevirmek değildir. Buna mukabil çağdaşlaşmak ise batının sadece teknik ve medeniyetini almaktan ibarettir. Batının dini ve o dinden türemiş olan örf ve adetlerini almak demek değildir. **(Bilgeseven, Amiran Kurtkan Prof. Dr., Genel Sosyoloji, s.75 v.d, Divan Yay.1982,3.Baskı.İST)**

Ziya Gökalp'ın fikirleri, aydınlar ara-

sında epey tepki görmüştür. Bunlara itiraz eden aydınlardan biri de Prof. Dr. Erol Güngör'dür. Erol Güngör, Ziya Gökalp'ın bir imparatorluğun çöküş döneminde yetiştiği için çözüm yolunun batı medeniyetini Türk kültürüne aşlamak gibi bir açmazın içine düştüğünü; Halbuki Cihana hükmetmiş bir devletin dilinin, kültürünün edebiyatının yok sayılmayacağını, Türk kültürünün oluşmasında, Avrupa'da tanınmasına ve inkişaf bulmasında mühim rolü olduğunu savunur. Onun için okul kitaplarında yer alan Osmanlı Devletini küçük gören ifadelerin ders kitaplarından çıkarılmasını ister. **(Güngör, Erol Prof. Dr., Türk Kültürü ve milliyetçilik,s,81 v.d Ötügen yay. 4. Baskı, 1980/İST)**

Sonuç

Ziya Gökalp Türk milletinin yetiştirdiği en büyük sosyologlardan biridir. Dönemi çalkantılar içinde geçtiği için art arda gelen toplumsal sorunlara çözüm aramıştır. Milli devletin oluşmasında ve inkılapların yapılmasında büyük emeği vardır. Her bir fikrine katılmamız mümkün değil.

Zamanının gerektirdiği şartlara göre Türk halkını eğitmek, dilini, tarihini, örfünü, adetini, kültürünü geliştirmek ve güzelleştirmek adına esaret kampında bile yazılar yazmış, milli bilinci, millet olma şuurunu ayakta tutmuştur. Yaptığı çalışmalarıyla da eğitimde, edebiyatta, hukuk alanlarında Türkiye devletine rehberlik etmiştir.

Ruhu şad olsun.

ACZİMİN GİRYESİ

**Ahmet
Sevgi**

KONUŞMAK ve SUSMAK

*Konuşulacak yerde konuş, haktan şaşma,
Susulacak yerde de sus, haddini aşma.*

(Ahmet Sevgi)

ARI KADAR CAN

"Ben bir çiçek olsam sence ne olurdu?" dedi. "Papatya" dedim düşünmeden. Sorusuna bu kadar çabuk karşılık almanın bir anlık şaşalması "neden?" dedi. Bu kez düşündüm; papatya arsız değildir ama çok inatçıdır dedim. Gittiği her yerde incecik kılcal kökleriyle toprağa tutunmasını bilir. Nazlıdır, nazenindir fakat sırasında bozkırın hoyrat rüzgarlarına da direnmesini bilir. İnsanlar onu solgun ve kokusuz olarak niteleseler de o, gören göze gün doğumunun, taze baharın, yağmur sonrası açılan masmavi gökyüzünün berraklığını yansıtır. Kokusuyla da rengiyle de insanın içini ferahlatır..

Himm, dedi alt dudağını kıvrıp kaşlarını yukarı kaldırarak. Düşünceli gözleri önünde duran yarısı içilmiş, yarısı buz gibi olmuş çayına kaydı. Tazelemek için kalktı. Ocakta kaynayan çaydanlık tan doldurdu bir bardak daha. Hani dedi; eskiden mektup yazardık birbirimize. Cep telefonları bu kadar yaygın değildi o zamanlar. Ben ilk görev yerim Siirt'e tayin olmuştum... O bahsedince ben de hatırladım o mektupları. Evde ne oluyorsa daha çok da iç dünyamda -evet orası kocaman bir dünyaydı ve gerçek dünya o dünyanın ancak uydusu olabilirdi!- yaşadığım her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatırdım. Postane evden oldukça uzaktaydı ve o mektupları postaya vermek en önemli aktivitelerimden biriydi. Sonra beklerdim. Mektubumun karşılığını, yazdıklarımın aksi sedasını bana yollanan mektubun satırları arasında bulmaya çalışırdım. Bu da en önemli ikinci aktivitemdi.

Kadim dostum, ahretliğim; benim dışımda akan o canlı kanlı dünyanın bir parçasıydı. Yaşadıklarımı o küçücük yaşına rağmen o körpecik, o çelimsiz omuzlarına yüklenen sorumlulukları, bir başına katlandığı zorlukları anlattı-

FATMA
TUTAK

ğı mektuplarını fantastik bir hikâye gibi okurdum.

Anlattıkları benim yaşantıma ne kadar uzaktı. Benim hayalini bile kuramayacağım bir hayattı onunki. Yatılı bir okuldan mezun olur olmaz anne babasından, kardeşlerinden, evinden dahası memleketinden uzak bir kente tayin olmak, kendi başına bir evde yaşamak ve çalışmak... Üstelik daha yaşı on sekiz bile değilken... İşi olmak; maaşlı bir işi olmak, çalışmak ve para kazanmak... Kazandığı parayla ev geçindirmek, yaşamı, yaşamını idame ettirmek; benim gibi edilgen ve bağımlı yetiştirilmiş biri için ne uzak hülyaydı. Anne babası yanında olmadan bir insan tanesinin var olabileceğine inanamıyordum. Okulum ve hayallerim elimden alınmıştı. Baba evi isimli bir fanusta, küçücük bir akvaryumdaki balık gibi yaşayıp giden, tüm dünyayı bundan ibaret sayan benim için ne inanılmaz maceraydı ama!

Yine yeni bir okul; Kız Ortaokulu ve yeni sınıfımda ilk arkadaşlık ettiğim kişi Özlem adında bir kızdı. Aynı sırada oturabilmiş miydik hatırlamıyorum ama teneffüse beraber çıkar, kantine beraber giderdik; aynı derslerden ve aynı hocalardan yakınırdık. İtiraf ediyorum çoğu anlattığını abartılı dahası uydurma bulsam da arkadaşlık hatırına inanmış görünür komik bulmadığım şakalarına nezaketen gülerdim. Çocukken arkadaşlık için daha çok fedakârlık ediyor insan. Yalnız kalmamak, dışlanmışlık yaşamamak için göz yumduğu çok şey oluyor. Kadim dostum, o zamanlar Özlem'in arkadaşısıydı. Biz de onun vasıtasıyla tanışmış ve kısa zamanda teneffüs saatlerinin ayrılmaz üçlüsü olmuştuk.

Kadim dostunuzu öyle gözünden filan tanıyamazsınız. Dostluk, zamanla oluşan ve oturan bir yapıdır. Bizimki de öyle oldu. Ortaokuldan sonra arkadaşlığımız ilerledi. Zamanla iki sırdaş, iki yakın dost olduk. Sırlarını paylaşmak konusunda o biraz ketumdu. Bunu gayet iyi bildiğim halde bir gün bile üzerine gidip zorlamadım. Bu onun özeliydi ve paylaşmaması bana olan güvensizliğinden değil kendi içinde yaşadığı ve belli ki çözemediği problemlerinden kaynaklanıyordu.

Dostluk, garip bir olgu; içini neyle doldurduğunuza, ne anlam yüklediğinize, ona ne tür yatırımlar yaptığınıza ve ondan ne beklediğinize göre değişiyor. Ancak hemen herkesin üzerinde birleştiği en önemli ortak noktanın vefa olduğunu düşünüyorum. Ha bir de koşulsuz sevgi... Bir kere dostluk denince karşınızdakini beden elbiselerinden çıkarmalı, onu ruhuyla tanımalı, sevmeli ve ruhunuzla hem dem olmalısınız. Bir insanı olduğu gibi kabul etmenin ön koşulu da bu değil midir zaten?

Hastaydı; hem de çok hastaydı. Ben onu tanıdığımdan beri değil korkarım o kendini bildi bileli hastaydı. Akciğerlerinde tanısı bu gün bile tam olarak konamamış genetik kökenli bir rahatsızlığı vardı. O zamanlar yani ortaokuldayken astım, bronşit benzeri bir şeyler söylüyordu hastalığı için.

O zamanki teşhis oydu demek. Beden eğitimi derslerine hiç katılmazdı. Biz eşofmanlarımızı giyip spor salonuna giderken o okul önlüğüyle merdivenlerde oturur dersin bitmesini beklerdi. Billhassa rahatsızlığı ile ilgili sorulara ufak tefek, çelimsiz vücuduna yakıştıramayacağımız bir mağrurluk ve olgunlukla yanıt verirdi...

Sürekli nezleli bir ses, hırıltılı bir nefes, başlayınca ardı arkası kesilmeyen öksürük nöbetleriyle yoğrulmuş bir yaşamdı onunki. Bazen iyice sıkıştırır, nefesi tikanır hastanelik ederdi bu illet onu. Buna rağmen hayat enerjisini, geleceğe dair umutlarını, hayallerini asla kaybetmemişti.

Bulunduğu mevki ile iktifa etmeyip daima yükselmenin ve kendini geliştirmenin peşinde oldu. Kendine içten içe hep ilerlemek ve yükselmek zorunda olduğu-

nu fısıldayan büyük hırsları vardı. Bunda içinde yaşadığı çevrenin ve çok kardeşli olmanın etkisi büyüktü sanırım. Hırslarını başkalarını aşağı çekmek, kıskançlık, onların düşüşüyle mutlu olmak gibi çoklarının içine düştüğü yanlış davranışlara yönlendirmek yerine kendi yükselişine birer basamak yaptı. Bu nedenledir ki çoklarının hayalini bile kuramayacağı bir kariyer edindi.

O, yurdun çeşitli yerlerinde yaşayışını sürdürürken bizim dostluğumuz perçinlendikçe perçinlendi. Gözden irak olanın gönülden de irak olmayacağını bir kanıtı gibi aldığımız yaşlarla beraber dostluğumuz da büyüyip serpildi. Yaşadıkça mevsimlerin dönüşümünü birbirimizin yüzündeki aynadan takip ettik.

Dostum sağ olsun yıllık izinlerinde memlekete her gelişinde beni ziyaret etmeyi hiç ihmal etmedi. Ben de onun gelişlerini ipe çekmeyi... Yaşadıklarımı eski bir teybe kaydeder gibi hafızamın derinliklerine kazır ona anlatacak şeyler biriktirdim. Tabii o da ayısını yapardı ve bir araya geldiğimizde zamanı bir türlü yetiremezdik.

Anlatacaklarımızın bazıları yarıda kalır bazıları katı açılmadan bir dahaki sefere ertelenirdi. Fakat ruhlarla beraber yüze yüze olmanın kalbe dinginlik veren ferahlamasında çoğunun anlatılmadan duyulmuş, bilinmiş ve anlaşılmuş olduğunu sebepsiz gülümseyişlerimizle sezerdik.

Zaman ilerledikçe konuşulan konular yön değiştirmeye başladı. Hasretlik, gurbet, iş ve ev yaşantısı, ailelerle ilgili meseleler daha az konuşulur oldu... Çünkü ilk aşk sahneye çıkmıştı. Onun hoşlandığı kişi iş arkadaşığıydı.

Her gün aynı ortamda bulunmak birbirlerini daha yakından tanımalarına olanak sağlıyordu. Benim ki tahmin edileceği üzere platonik bir aşktı. O, yüz yüze zaman geçirme, yakından tanıma şansı buldu; bir süre sonra birlikteliklerinin mutluluk getirmeyeceğini anladı ve ayrıldı. Ben ise kafamda yarattığım, hayal dünyamda besleyip büyüttüğüm bir ikona âşık olmuştum. Yakından tanıma şansım hiç olmadı dolayısıyla kalbimin bir köşesinde 'erişilememiş erek' olarak kaldı...

Böyle anlatınca görüyorum ki dostumla iki uçta yaşayan iki farklı insanın aynı zaman dilimini paylaştıkları anlarda tıpkı mıknaşın zıt kutuplarının birbirini çekişi gibi zıtlıklar arasında birlik sağlamış ve çocukluk arkadaşlığından muhteşem bir dostluk öyküsü çıkarmayı başarmışız.

İkinci görev yerine tayin olduktan kısa süre sonra bu kez yeni iş yerinde tanıştığı biriyle evlendi. Birkaç yıl mutlu sayılabilecek bir evliliğin ardından dostum, en yakın arkadaşım evliliğini temelden sarsacak o talihsiz haberi aldı.

Hayatı boyunca ona yapışıp kalan, rahat bir nefes aldırmayan, zaman zaman nöbetler şeklinde görünüp kendini daima hatırlatan o mendebur hastalık çocuk sahibi olmasına engel teşkil ediyordu. Bu haberin ardından hayat arkadaşı, bir ömür hastalıkta sağlıkta elini bırakmayacağına sözünü veren eşi, can yoldaşı, kocası evliliklerini sonlandırma kararı aldı. Art arda aldığı bu darbelerden meyus, sarsılmış bir halde öylece bırakılışın, terk edilmiş derin üzüntüsünü dibine kadar içinde yaşadı. Ayrılma kararına hiç itiraz etmedi. Düzeyini bir kez daha sil baştan ve tek başına kuracağına bilincinde alt üst olmuş hayatına sıfırdan başlamak üzere bu kez kendi isteğiyle bir başka yere tayin oldu. Hüsrana ve hayal kırıklığı bitmek bilmiyordu. Daha ne olabilir dedirtecek hadiseler yaşanmaya devam etti. Eski eşi boşanır boşanmaz onun en yakın arkadaşlarından biriyle hiç vakit kaybetmeden yeni bir evlilik yaptı. Darbe üstüne darbe...

"Hayatım alt üst olur diye korkma ne biliyorsun belki altı üstünden daha iyidir"

Şeklinde çoğumuzun bildiği meşhur bir söz vardır. Bu söz onda adeta vücut buldu. Gittiği yerin havası suyu ona çok iyi geldi. Geçirdiği nöbetler günden güne azaldı. İşinde yükselmek için yepyeni fırsatlar yakaladı. Yeni eğitimler aldı. Yeni insanlarla tanıştı. İnsanlara yardım ederek, onların dertleriyle hem hal olarak, yaşadığı her olaydan ders çıkararak yaralarını iyileştirdi, kendini onardı.

Önce yanık hemşiresi oldu. Oradaki hayatlardan, ileri derecede yanan bedenlerin çektiği ıstıraplardan, iyileşme serüvenlerinden hayatta çok az kişiye nasip olacak değerlerde çıkarımlar elde etti.

Ardından organ bağıışı konusunda yoğun çalışmalar yaparken şehirden şehre giderek davet edildiği seminerlerde, konferanslarda yaptığı başarılı sunumlarla insanlarda bu konuda farkındalık oluşturmaya çalışırken o, ne istediğini bilen, hayata verdiği kadar çoğalacağını bilincinde, ömrünün olgunluk çağlarını süren güçlü bir kadındı.

Bu bilinçle yaptı ikinci evliliğini. Ayakları yere sağlam basan bir evlilik, ömründe handiye ikinci baharı yaşatacak, geçmişte yaşadığı olumsuz tecrübeleri unutturacak olgun bir eş belki de verdiği ağır sınavın dünyadaki karşılığıydı.

Şimdilerde adı bir dönem neferliğini üstlendiği organ bağıışı listesinde yer alıyor. Yaşamının bir parçası olan, onu asla terk etmeyen sinsi hastalığı babacığını yakın zamanda kaybetmenin etkisiyle olacak yeniden nüksetmiş durumda. Sürprizlerle dolu "film gibi" hayatında yakın zamanda bir sürpriz haber daha alarak yıllar önce uzun tetkiklerden sonra nihayet tanısı kistik fibrozis olarak konan illetin yine itinalı araştırmalar neticesinde aslında öyle olmadığı anlaşıldı. Doktorların son kanaati ise organ nakli...

Sonucu yazarken okuyucunun da benimle aynı duyguları paylaşarak aşağı yukarı aynı neticeye ulaşacağını iyi biliyorum. Mücadelelerle geçmiş bir hayatın, insanlara yardım etmeye adanmış bir ömrün, sorular sorarak doğruyu bulmaya ve kendi olmaya; kendi hikâyesini yazmaya çabalamış bir canın alacağı karşılık elbette ziyan edilmiş bencil bir yaşamın alacağı karşılıkla aynı olmayacaktır. Organ bağıışıyla hayata döndürmeye ve eskisinden daha güçlü ayağa kaldırmaya ferah feza yeter kanaatindeyim.

Soğuyan çaylarımızı defalarca tazeleyerek birbirimize anlatacağımız heyecanlı hikâyeler biriktirmeyi, eskileri yâd ederken yenilerden edineceğimiz dersleri, aldığımız yaşları birbirimizin yüzünde görmeyi, hayatta yakaladığımız başarıları paylaşarak sevinçleri çoğaltmayı ve aynı ortamda aynı havayı teneffüs etmeyi her zamankinden çok özlemekte ve beklemekteyim.

Dostum her daim yanında, her daim arkanda, her daim benimle...

OKUL VE ÖTESİ

Cin Ali ve Can Ali... Benimkisi Can Ali olmalıydı, Cin Ali'yi sevmiyordum ben. Kitapların içinde yazanlar tıpatıp aynı olsa da (öyle hatırlıyorum) c ile n harfi arasına en çok a harfi yakışıyordu çünkü. İ harfi hiç güzel görünmüyordu ortalarında. Adı üstünde biri cin diğeri candı. Hem Can Ali'nin çizimleri daha güzel, daha sevimliydi bence.

İlk okuma kitaplarımızdı onlar. Okulla, öğretmenle, önlükle, defterle, kitapla tanışmanın, kelli felli öğrenci olmanın, okuma bilmenin, ilk onayını verenlerdi sanki.

Çoğu arkadaşımız bir önceki yıllarda 1. sınıfta bitirenlerden alıp okurlardı Cin Ali'nin hikâyelerini. Ama ben Can Ali istiyorum diye (ekseriyetle Cin Ali alındığı için 1.sınıf çocuklarına) çok zordu büyük çocuklardan Can Ali serisini tamamlayabilmek. Nitekim kimisi (benim inadım yüzünden ilk başta bulduklarımız) Can Ali sonrakiler ise Cin Ali olarak tamamlandı seri bende. Yeni kitap almaksa... Öyle bir lüks yoktu henüz 80'ler dönemindeki okul çocuklarında.

Siyah önlük giyerdik. Oğlanların önlükleri düz, boydan düşmeli, kızlarınki arkadan bağlamalı, kuşaklı. O günlerde etek boyu uzunmuş, kısalmış kimse takıntı yapmazdı. Annelerimiz hangi boyda

SERPİL
YALÇINKAYA

yaptıysa giyer çıkardık önlüğümüzü. Biraz daha kısa olsun derdimiz yoktu. (lisede iken çoğu kız arkadaşımız daha kısa olması için okul sırası denetimini geçtikten sonra belden katlayarak kısaltmaya çalışsalar da kural diz altından 3 parmak aşağıda olması zorunluluğuydu) Neyse o işte. Bir de beyaz yakamız vardı. Beyaz yaka ama biz yakalıklıydık. Eteğe eteklik dediğimiz gibi. Kimisinininki bembeyaz olurdu, kimisininki yıkanmaktan hafif morarmış. Çoğunluğun ise kirden grileşmiş. Biz hazır satılan, yani çarşıdan alınmış olan yakalıklara imrenirken (çünkü onlar çarşıdan alınmışlardı) annelerimiz kendi aralarında yok kaynanadili, yok bilmem ne, en ağır dantel işi yakalığı çocuğunun boynuna takma yarışındaydı. Ben hep arkadaşım Betül'ünki gibi başak tanelerine ya da ince uzun çiçeklere benzeyen yakalıktan istediysen de annem tüm komşu kadınlarına maharetli ellerinden çıkan ağır dantel işi kaynanadili örebilme maharetini gösterebilsin diye adı gibi kendi de sevimsiz ve kalın, kaba yakalıklı takmak zorunda kaldım yıllarca.

Oğlan çocukları sürekli itişip kakıştıkları için o yakalar çoğu zaman bir arada kalmaz, biri hep düğmesinden kurtulmuş olarak yandan sarkardı. Bu arada yakasız okula gelmek mi maazallah müdür, müdür yardımcılar ya da en sonunda nöbetçi öğretmen bir görürse kara listeye adınız, sınıfınız ve numaranız kaydedilirdi. O kayıtlar sonra ne işe yarar ya da kaydedilen çocuğa ne yapılır hiç bilmiyorduk ama bizim için o zamanın en dehşetengiz olayıydı bu liste. Yazın altına kısa beyaz çorap, kışınsa genelde siyah (bazı zengin çocuklarınsa kırmızı) külotlu çorapları olurdu. Bir de kalın tayt giyenler vardı çok soğuklarda. Ama şimdiki taytlardan fersah fersah uzakta olan kimi el örmesi, kimi makine örgüsü... Takıldım şimdi kırmızı külotlu çoraba. Gerçekten o zamanlar sadece daha varyetli olan ailelerin çocukları kırmızı külotlu çorap giyerlerdi. Acaba fiyat farkı mı vardı o zamanlar renkler arasında. En kısa zamanda araştırmalıyım bu içimde kalan uktenin ana sebebini)

Erkekler için lacivertimsi mavi, kızlar içinse kırmızı olan dikdörtgen okul çantam benim de olmuştu. Ama suluk ve hele de en çok heves ettiğim beslenme çantası almamışlardı bana. Sebebini bilmiyordum, şimdiki çocukların rahatlığında her aklına esen şey istenmezdi o zaman aile büyüklerinden. Eğer anne-baba almadılarsa bir sebebi vardı muhakkak ve sorulmazdı niye benim beslenme çantam yok diye. Ekmeğin içine sanayağ sürülerek yanında da çayla birlikte kahvaltı yapılan dönemlerdi. Belki de o yüzden tüm

bunlar.

Okumayı yazmayı ilk önce öğrenenlere kırmızı kurdele takardı öğretmen. Dünyanın en büyük, en inanılmaz olayı. Sonra satır atlamadan yazı yazmaya geçerdi en iyiler.

En önemli şey öğretmenimizin gözüne girmek, başardıklarımızla onu mutlu etmekti. Ulaşılabilirlik o kadar zordu ki. Meğer ne kadar ulaşılamaz olursa o kadar değerli ve kadri bilinir oluyormuş her şeyin.

2. sınıfa geçince artık okuma yazma bilen kocaman insanlar olmuştuk. Tabii ki sorumluluk alma zamanıydı. Eğitimsel kol çalışmalarında her bir kol için 3 ya da 4 kişi seçilir, aralarından da başkan seçilen kişiye kırmızı kolluk takılırdı. Benim favorim Kızılay ya da Kütüphanecilik Koluydu. Öğretmen beni bunlardan birine seçsin ve de başkanı yapсын diye her yıl seçmelerde gözünün içine bakardım ama hiçbir zaman başkan ben olamadım ve kırmızı kolluğu da takamadım. (Yine kırmızı takıntısı.)

Bitli Ömer vardı bizim sınıfta bitli miydi bilmiyorum. "Dağlı" diye hitap ettiğimiz de çok olurdu. Dağlı demek hakaret gibi gelmezdi bize. Ama bitliyi, itişip kakışırken diğer oğlanlar, onu kızdırmak için söylerlerdi. Ve 2. Sınıfa giderken gerçekten tüm sınıf bitlenmiştik. Herkes birbirinden utanıp saklasa da bir iki günde hepimizin bitlendiği ortaya çıkmıştı. Biz samimi birkaç kız arkadaş bu acayip kaşınma hissiyatını daha ortaya çıkmadan birbirimizle paylaşmış, sırrımızı kimseye söylememeye yemin etmiştik. Sır ortaya çıkınca da öğretmen annelerimizi çağırarak bir şampuan adı söylemişti bununla çocukları yıkayın diye. Rahmetli halam epeyce bit kırmıştı gür siyah saçlarının arasında.

3. teneffüs en uzun zaman ve beslenme çantalarının açıldığı vakitti. İşte o zaman sınıfın içi envai çeşit kokularla dolardı. Getirilen şeyler çok farklı olmasa da bu kadar koku(çoğu zaman insanın burnunu sızlatacak kadar kötü kokardı benim gibi çelimsiz ve yemek yemeyi sevmeyen biri için) nasıl olabiliyordu hiç anlamazdım. Hele kış aylarında getirilen mandalina kabuklarının ortamı yaydığı o kokusu yok mu? Ta o zamandan kalma hiç sevmem narenciye kabuğu kokusunu. Ama arkadaşlarımızla paylaştığımız leblebi, kek, ev yapımı çikolatalı (evde kavanozla çikolata yaparlardı anneler o zamanlar) ekmeğin ortaya çıkınca değmeyen keyfimize olurdu ortam bir anda...

Teneffüs, beslenme ve okul bahçesi. Okul bahçesindeki koşuşturmalar. Kendimi en özgür ve mutlu hissettiğim zamanlarımdı sanki. Orada oynanılan vakitler. Arkadaşlarla paylaşılan sevinçler, üzüntüler, ağlamalar, sırlar...

Kadriye vardı bir de... Çoğu zaman daha küçüğüm diye beni mahalledeki oyunlara dâhil etmeyen. Derebeyi Kadriye! Okuldayken benimle çok iyi geçinen, mahalleye gelince de sırtını dönen Kadriye... Komşu kızı Kadriye. O zamanki kâbuslarının başrol oyuncusu Kadriye... Bizden 1 yaş büyük olduğu için her şeye o karar verir, kimlerle oyun kurmak isterse onları alır, benim gibi seçilemeyen çelimsizler de kenardan sadece seyretmekle yetinirdik. Yedi kiremit, yakan top, ip atlama, saklambaç, beş taş... Dünyamız buydu bizim. Ama ben biliyordum Kadriye'yi terbiye etmenin yolunu. O

oyun oynarken durmadan sümüklü burnunu çekedursun nasılsa yarın öbür gün öğretmenleri gene onlara zor ödevler verecek, Kadriye, kendi yaşı babasıyla annesinin yaş farkından 5 fazla olan Eda'nın yaşını hesaplayamayacak, nasılsa bana gelecekti. Böyle böyle adam edecektim onu. Nasılsa okul hep vardı, öğretmen de ve onun verdiği ödevler de...

Nitekim öyle de olmuştu işte. Mahalleinin matematik çözemeyen çocukları akşam yemekleri yenildikten sonra birer ikişer bize gelmeye başlarlar hep beraber tüm ev halkının da oturduğu o tek göz odada ödevler yapılmaya başlanırdı. Tabi böyle böyle ben de tüm sıksa ve cıızlığıma rağmen mahalle oyunlarında yer edinmeye başlamıştım. Ve insanlarla hangi dilden konuşmam gerektiğini de öğrenmeye...

Okul sadece Türkçe, matematik, fizik, kimya v.s nin öğretildiği yer değildir aslında. Okul, çok şeydir acısıyla tatlısıyla, binasıyla, idarecisiyle ve öğretmeniyle... Okul insan ilişkilerinin, toplumsal yaşantı gereklerinin öğrenildiği yerdir.

Öğretildiği yerdir demiyor, öğrenildiği yerdir diyorum. Neden mi, çünkü okul öğretilenden çok daha fazlasının öğrenildiği yerdir de ondan. Ailesinden sonra kişiyi o kişi yapan yaşanmışlıkların ikinci adresidir de ondan. Hayatı hayat yapan şeylerin, insan-insan, insan-toplum ve insan-kâinat sisteminin başlıca döngü ayarlarının kazanıldığı mekândır.

Şu pandemi sürecinde sosyal medya ile de iyiden iyiye asosyalleşen çocuklarımız okulsuz neler kaybediyorlar, onlar için ne kadar üzüliyorum bir bilerseniz...